

357₆

K34/63
A. Letsoalo.

1-39*

3 SEP 1979

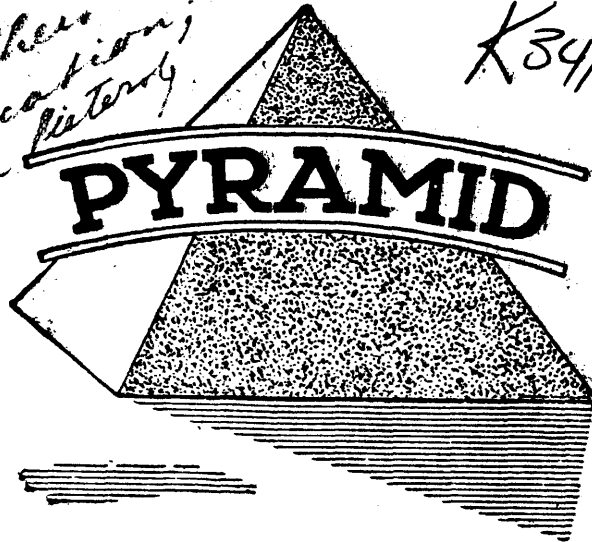
0

357
Collection
of Proverbs
and their
Applications;
from history.

THE

~~AB/8/63~~

K34/63

EXERCISE BOOK

ser 357 (1)

NAME A.S. Letsoalo,

CLASS 10-1

SCHOOL _____

D.I.

PP 1-39
 357

DIÊMA LE DIKA *indexed* [] 16p 1
 Lentšu la pele - K34/63 £1-4-0

Mo dithšabeng kamoka tša lefase, sethšaba se
 hlókaxo leleme la sōna se hwile. Re hwētš'a batho
 ba byalo mo metseng ya sekxowa. Batho ba byalo
 re ba bitša Makxôkxôsana.

Xo Kxêthêxa xa sethšaba ke xo hlwêka xa
 polêlô ya sōna. 'Me bothakxa bya polêlô ke xo tseba
 diêma le dika tša batala ba sethšaba seo.

Polêlô ye e humilexo mo tabeng ye ke Sepedi.
 'Me mó ke lekile xo kxêtha diêma le dika tše di
 šomišwaxo ka boxolo ke sethšaba se. Batho ba ba
 rataxo sethšaba sa xabo ba leka xo se boloka
 ka xo ipolokêla le xo šomiša diêma tša sōna.

ka,

A. S. Letsoalo.

2

357

K34/63

Diëma.

Seëma ke mokxwa wa potêlô ya batala, e naxo le bohlatse le bohlatse bya xo šupa therešô. Moka le xe xo le byalo O ka hwêtsa diëma di xanetšana byalo ka xe banna ba sêka molato kxorong:

1. { "La hlôxô-thôweu le rutwa ke la hlôxô-nthso maanô."
"Fatê le lefswa le êma ka le letala."

2. { "Tloxa-tloxa e tloxa kxale, modiša kxomo tšwa."
"Xa le na motloxa-pele, le na le motšabi wa lona."

3. { "Boxoši ke batho."
"Ntšu la kxoši le axêlwa lerakô."

4. { "Nonyana mphaka-mphaka e beja le tee."
"Tladi e boxale e sa tšwa marung."

5. { ^{Sedibana sa} "Motsana wa pele ^{se} bolaiša lenyôra."
"Motsana wa pele ke lebônê la wenu."

6. { "Kudumêla tša moxale ke madi."
"Xabo lefswêxa moxopo xa o ribexwe."

357

K34/63

3

A.

1. "A tšala a e phša madiba a šutêlêla madibana."

Bana xoba batho ba satsa lexo fase ba holofetšwa xore
le bona ba tša xola ba swana le basolo ba bôna.

Baxolo bôna ba tša hoxêlêla ba kamoraxo ditulô.

B.

2. "Babedi xa ba xwêrane."

Ngaka xoba barekiši ba šomaxo setšabeng se tee ba
keke ba ratana. Ba tšeešana lehumô.

3. ~~ho~~ "Bahlabi ba kubu ba tsebana matsi boxong."

Batho ba xo šoma mošomo wa xo swana ba tsebana
mo ba swanetšexo xo hlakana xôna.

4. "Bana ba monna ba ašoxana hlôxô ya tšie."

Batho ka xo no tsebana ba ripaxana selô le xe se se
nene. Mongwê le mongwê o hwêtsša siripanyama fêle.

5. "Boxoši ke batho."

Kxoši xoba moêtapele o swanetše xo dira seo
se ratwaxo ke batho ba xaxwê.

D

6. "Dira-di-sebywa xa di hule motse."

Motho e a xoxo koa a lakane le ba bangwê xo bolaya
motho yêna a tšoxa a yo sebotša motho yola, a ka se
ke a mmolaya.

4

357

K34/63

F.

7. "Fatê la kxole re bêtla tswerere."

Lehumo le hwêtšwaxo ka bothata re le hlökômêla
xo le šomiša xa botse ka hlökômêlô e kxalo.

8. "Fate le lefswa le êma ka le letala."

Batho ba bafswa ba thêkxa bophelô bya bôna xo
ba batala. Bašimane ba theêlêšša bakxalabyê.

9. "Fotwana e seng la xaxo o hloba le lla."

Ngwana e seng wa xaxo o no mo šomiša le mo
xo lexo thata. O mo roma pula le xe e na.

10.

H.

10. "Hlakana šong xa e na leêtô."

Batho xe ba ka re ba ya maêtô ba se tloxê nakô e
tee, ba tla tloxêlana. Mongwê o' tlar re mongwê o
pele esere o' sa le moraxo.

11. "Hlapi holofêla leraxa meetse a phšêlê o a bôna."

Ke seema sa xo homotša motho yo a hwêtšwaxo
ke motswadi wa xaxwê.

12. "Hlare sa kxole re êpa mohla lesolô."

Xo byalo ka xe batho ba ya phuthexong motseng
wa kxole. Yo a baxo le metswallê xona moo, o'
tla napa a hwêtša sebaka sa xo ba etêla.

1357

K34/63

5

13. "Hloxo ye meetse e tsebya ke mong wa yôna."

Motho o itseba ka noši xo hlôka maatla xa xaxwê.

O' bile o swanetse xo ipabalêla e le yêna.

K.

14. "Ka hlaxolêla leokana la re xo kola la nhlaba."

Ke sellô sa motho xe a thušitše motho e mongwê

kotsing, xomme motho yola wa xe thušwa a tla a

lwanthša mothusi wa xaxwê. Xoba xe ngwana a

rata xo lwanthša motswadi.

15. "Ke swana ya mošatê, wa e xapa o molato, wa e leša o molato."

Seêma se se šupa selô seo motho a ke kexo a

tseba xore a ka reng xa sôna, xe a ka se šoma

moxongwê ke phošo, a se leša le xôna ke molato.

16. "Khudu xa e lahle lexapi la yôna."

Motho a ke ke a lahla mokxwa wa xaxwê o a

tswetšexo nawô. Xaxolo mekxwa e hloexilexo.

17. "Khudu ya marexa e tsebya ke 'mei wa yôna."

Selô se fihlaxexo se ka no šupya ke 'mei wa

^{sôna}
~~šona~~ xo feta motho e mongwê.

18. "Kolobê ya mašala-moraxo mampya a bôna yôna."

Xaxolo batho ba šalêlaxo moraxo medirong

ya bôna ba ba madi-mabe. Ba šoma ka bothata.

6 357

K34/63

19. "Kubu e tšwele bodibeng e hloxeletse kwêna bodutu."

Ke seêma sa xo homotša monna e a hwetswexo
ke mosadi, xobemosadi wa nehlôlô.

20. "Kudumela moêpa-thutse mahumo xa a kraufsi."

Kxôtlêlêla O bea pelo mošomong, mafelelong o Ha
hwêtsa meputso wa xaxo.

21. "Kudumela tša moxale ke madi."

Motho xe a re ke ye boxale, mafelelong a xaxwê
o Ha kwa bohloko.

22. "Kxaka-kxolo xa e na mmala, tšê nyane di nawô."

Motswadi o' swanetšê xo bôna xore bana ba
xaxwê ba apara tšê botse xo fitiša yêna.

23. "Kxomo e seng yeno ke nama."

Selô se e seng sa xaxo O keke wa se jêtsa,
xoba se a senyêra, xa O na taba.

24. "Kxomo e tsebya serêti ke moxami wa yôna."

Xantsi xo hwêtsiwa xore mošomo o na ^{krônwa} ~~Kxana~~ k
mong wa wôna. Ke yêna a tsebuxo ka mo
a ka o kxonaxo ka xôna.

25. "Kxomo-nthsaledi e šalêla marôba le matsika."

Xantsi ba ba šalêlaxo moraxo mešomong ba
šalêla madimabe. Ba šoma ka bothata.

26. "Kxomo re e swara ka dinaka, matho re mo swara ^{ka} dipotlô."

Matho ka mokxwa wa a bolêlaxe ka wôna re
Kxôna xo bôna xe e le ngwana wa Kxoši. Xe e
se wa boreneng re tla no mokxwa ka dipotlô.

27. "Kxomo xo latswana dibôya."

Batho ba thušana ka xo tsebana, ka lelokô
le ka xo ratana.

28. "Kxomo xo tsošwa ye e thakxathakxaro."

Motho xo thušwa yo a lekhoro xo ithuša ka
nnoši, a mpa a palêlwa.

29. "Kxoši ya êta nngwê e a šala."

Moêtapele xe a se xôna batho ba ke ke
ba no lesa xo le byalo. Xo swanetše xore
mongwê a no šala lexatong la xaxwê.

30

L.

30. "La hlôxô-thšweu le rutwa ke la hlôxo-nthšo maanô."

Se xanêšana le sa 8. Mokxalabyê o' rutwa ke
motwa wa xaxwê maanô.

31. "La mamoxolo xa le je la mane."

Motho a ke ke a no tšea dilô a re ke tšā
motswalle wa xaxwê. Le xe ba le lelokô le
tee, xa se ba lapa le tee.

8

357

K34/63

32 "La Xo hlabêla 0 le ôrêlê; la ka mosô ke la ba bangwê."

Ere xe 0 sa hweditšê sebaka sa xo ikêlla 0 leke
kamatla xo ithabišâ; ka xobane xa 0 tsebe nakô
yeo 0 tla xo ba bohlokong ka yôna.

33 "Lehu re hwile la pitsana, la sexwana le u rekwa."

Re senyaxaletšewe xo fitiša tekanyô; re bile xa
re bone kamo re ka thibaxo thsenyexo yeo ka xôna.

34 "Le le beaxo pōo ~~bo~~xolo xa le tsebye."

Seêma se se homatšâ motswadi yeo a xanaxo
ngwan'oxê xe a tšea kxarebê e itseng. Se šupa
xore moxongwê ngwetši yeo e tla mo lôta ruri.

35 "Leoto-mphamane mo le Xo išaxo xa 0 tsebe."

Amoxêla motho le xe 0 sa mo tsebe. Ka 'tšatši
le lengwê 0 ka no bôna 0 phirimaletšwe xaxabo.

36 "Leruo xa le je le lengwê."

Xe motho a ruile dikxoxo le mpya, 'me a bôna
mpya e ja dikxoxo, o' tla bolaya mpya yeo
a fêla a šomišâ seêma sôna se.

37 "Le xe 0 ka e buêla moeding, maxokobu a Xo bôna."

Taba xoba mošemo le xe e ka ba sephiri se
se byang, mafelelong mong wa yôna o' tla
makala e šetšê e tsebya ke batho.

38. "Lexo-lehwibidu xa le lewe bošexo."

Xantši dilo tšē di kxahlīšaxo mahlō a batho di
na le kotsi e kxolo.

39. "Lexōtlō la malaō-mabe le wetše xanong xatau."

Seēma se se šupa motho wa xo no Hoxēla
xaxabō a phela metseng ya kxolē. Motho ya xe
a tsēna molekong xa a thata.

M.

40. "Mabēlē xa lewe ke molemi."

Motho o' no dira selō se sebotse xomme yēna
a se se šomiše, se šomišwe ke ba bangwē.

41. "Maeliba xo phša a maxolo."

Seēma se ke sa xo sēxa mohumi yo a bilexo
lehlaswa ka xo senya dilō ka xaxwē ka bošilo.
Byale ba mo kwēra ka sōna seēma se.

42. "Maebana-mabedi xa a rakwe kamoka."

Motho a ke ke a šoma mešomo e mabedi ka
nakō e tee. Xo seng byalo e ha mo šita kamoka.

43. "Mafadi-maxolo xa nthše selo."

Batho ba xo ithorisa kudu xa ba dire xo swana
le ke ba ipolēla. Ditaba di re koa di le thata
batho ba ba some ke sāna seēma se.

10

357

K34/63

43 "Makhura a ngwana ke xo rongwa."

Ngwana o atlêxa ka xo hlâmpa batswadi le
baxolo ba xaxwê. Ke sôna se ba ^{moratexo} ~~na~~ ka sôna.

44 "Maoto a kxôbê ke bana."

Motswadi koo a baxo le bana o' tseba xabotse
xore lehono dilô kamoka o' tla dirêlwa ke
bana ba xaxwê xe yêna a tšofala.

45 "Marêma-tlou a 'ntšû leng."

Kupanô ke ~~te~~ maatla. Batho ka xo kwana ba
kxôna xo phêtha modirô o morolo-xadi.

46 "Mariri a tau a kxakala, a motho a ka teng."

Motho ka xo mo lebelêla fêela, o ke ke wa
bôna boxale le bošoro bya xaxwê.

47 "Maropeng ra hloxa re hlaba dithaka."

Xe motho a tloxa naxeng e itsexa, á tloxê ka
ka bothakxa. Mo a yako xa a tsebe tša xôna.
Xe a laetšê xabotse a ka na re xo patlwa ke
tša fao a boêla moraxo mo a tšwaxo.

48 "Masâa-mollo o boya le lengêta."

Xe monna a hladiwe ke mosadi, o tla ya
xaxabe menyana a filla^a bolêla seêma se. Se
šupa xore mpheng dikxomo kaxoxe ngwana wa
lena ke yeo o nhladile.

50. "Maxapu a tšile nola di fedile."

Taba e dirêxa mola xo se sana batho ba ba
ka e šomaxo, xoba dijô di tšitšwe mola batho
ba llê ba khotšê.

51. "Meetse a pula a kxaphsa a satt a sa tla."

Ngwana o rutwa mekwa e mebotse a sa le yo
monyane. Taba ye e ke tlišaxo kotsi re e
lokiša e sa le mathomong.

52. "Mêtla šapô la tšhala o bêtla a lebišitse wa-bô."

Xe motho a fa yo mongwê selô, o xopola
xe yêna yeo a tla mo thuša ka se sengwê
mohla o mongwê.

53. "Metse e botse re le kxolê ra batamêla mathôla."

Motho ka xo mo lebelêla diaparô le lebopô
O ka re ke yo botho, kxanthe xe O ka
nyakišiša mekwa ya xaxwê O tla hwetsa a le
mobe.

54. "Moba e seng wa xeno o a hlaba."

Mo e seng xaxeno O ke ke wa ikêtla xo
swana le xaxeno. Bophelô kamoka kebye bofswa.

55. "Moeng e tla ka xeso re jê ka wêna."

Ke seêma sa xe motho a laleditšê xo etêla batho, ke
moka a se ke a tla xamma ba ja tsela ba mo lokišeditšexo.

12

357

K34/63

56. "Moeng o' naka di-maripa."

Motho wa moeng o' no bônala; ka xobane a keke a swara se a lesa, a tšea se a bea. Aowa! xa xo byab.

57. "Mofata sediba o' nwa mabifo."

Seëma se se šupa xe motho a thomile selo se naxo le thušo; yêna a se tloxêla. Batho ba tla se šomiša ba fêla ba mo rêta ka seëma se.

58. "Mofêma sephutha o' bôna sa xaxwê."

Taba ye mpa xe e kare xo hlaxa 'mme yare e se se ya tsebêxa xwa na hwêtswa motho a ntše a e bexa, xantši ke yêna modiri wa yôna.

59. "Moipolai xa a lhelwe, sellô-sa xaxwê ke moropa."

Motho xe a ikweditše kotsing ka nnoši batho ba mo kwêra ka seëma se.

60. "Mokwa-thšexo tsoxela mareneneng."

Xe motho a hlôka selô o' swanetsše xo ya xo ba ba naxo nasô xo kxopêla xâna.

61. "Mokwa-kxati o' a ikxêla."

Motho xe a êlêtsa kxoši xoba moetapele ka mo a swanetsšexo xo laola ka xôna, a no tseba xore le yêna o' tla bošwa ka wâna molaô wo a o' o. filexo kxoši.

62. "Mokxora-moriti xa se modudi wa wôna."

Felo ma metho a rexo xe a dutše a ba a tseba xore a ka rakwa xoba a Hoxa neng le xe e ~~ter~~ le neng, o swanetše xo se thakxe felo fao. Ba tla meraka a Hoxêla madulô a mabotse.

63. "Molama xe o tla bolaya o no kwala marutheng."

Mošomo xe o tla fa lehumo o no kwala motho a sa o dira xore o tla ma tšwêlêtsa pele.

64. "Molapô-mothê xa o hloke semenya"

Seëma se se swana le sa "Lexo-le-hwibidm xa le ~~hlo~~ lewe bošexo. 38.)

65. "Molaya-kxosi o a itaya."

Se sôna se swana le sa "Mokxa-kxati o' a ikxêla. 61.)

66. "Moleta-ngwedi o' leta lefsifi."

Šoma xe sebaka se sa le xôna. Mohlômong seo o sa se letetšexo se ka thibêlwa ke se sengwê xomme mošomo wa Xaxo wa senyêxa.

67. "Mollo wa mosepedi xa o orwe le maxala."

Motho xe a le leetong xa a swanêla xore xo khutša a dula kudu. Moxongwê a ka tla a lebala a ba a phirimaiêiwa tseleng.

14

357

K34/63

68 "Moloi o thšaba se ntšyê."

Motho xe a dirile taba ye mpe, xantsi ya bohodu, xe
o ka mmotšiša o tla thāma xo bolēla le xe yēna
a sa utsui, a ba a botšiša le xe e kaba o mmone.

69 "Molomo o thsela noka e tletše."

Seēma se se šupa motho wa xo no ithorīša xore
a ka dira selō, le xe a ka se se kxōnē.

70 "Molomo xa o hlaelwe ke noka."

Se se swana le "Molomo o thsela noka e tletše." 69.

71 "Monna ke nku, o llēla teng."

Monna ke motho wa kxōtlēlō: le xe a ikwa
bohloko o no kxōtlēlō.

72 "Monna xa a hlabye ka kerumō le tee."

Monna xa a thšoxe kudu. le xe a fowēxa o no
beta pelo a tšwēla pelō le mošamō.

73 "Mantšepetsā-bosexo ke mo leboxa xo sele."

Motho xe a Xo xapeleditše xo dira selō seo wēna
ka noši 10 bexo 10 ka se se dire, 10 tla re xo bona
thušō ya sōna wa mo leboxa.

74 "Monyatša mdala o hwetše molateng."

Motho ye a noxo nyatša dilō xe a botšwa, ka 'tšatši
le lengwē o tla wēla kotsing e kxōlo.

75. "Mootlwa o' tšwa ka ntho."

Motho xe a dirile selo se sebe xoba molato, le xe
a ka swarê/wa, mohla a diraxo molato xapê
molato ola wa pete o tla buša wa êlêlwa.

76. "Morifswana-mothsela-lexora o êlêšwa o mongwê."

Xe o fa motho selo se sebotse o no tseba xore
le yêna mohlômong o' tla xo fa se sebotse te yêna.
xe a se bone

77. "Masadi ke tšwene, o' lewa matsêxô."

Mosadi re mo ratêla mešomo ya xaxwê fêela.

78. "Mosepedi o' ^{ja} ya di-tala."

Xe motho a le leetong xa a lebêlêla bothakxa
bya sejô. Xe a ka ja a khora xo lokile.

79. "Mothšaba-pula o' thšabêla matlobotlbong."

Motho o' re mola a bolawa ke tala a re ke'yo
kxopêla mabêlê xo mongwê. Xe yola le yêna
e mo tšene, o tla araba mosedi ka seêma sé.

80. "Motsana wa pele ke lebônê la weno."

Xe motho a na le motswallê e a dutšexo tseleng
ya leetô la xaxwê, a ke ke a tšwenyêxa ka-
xobane a ka feta a hwêšša thušo xo yêna.

81. "Mo xo xatilexo ya pele le ya moraxo e xata xôna."

Byalo ka xe le bôna ngwana a phela ka makwa
wô, o abetšê papaxwê. Ngwana o ekiša motswadi.

16

357

K34/63

82. "Moya nameng o ya ka mexano."

Mo xo bexo le selo se ratexaxo motho xe a rata xo
ya xona ka maano o ikisa e ka xa a tsebe xe selo
se botse seo se le xona, a ikxanthše.

83. "Mphe-mphe o a lapisa; motho o kxona ke sa xaxwe."

Xo no kxopela xe a tshwenya. Xo kaone xe motho a
inyaketše selo seo e leng sa xaxwe.

84. "Mpya-tshela xa e bdaye."

Batho ba xe ipolêla kudu xa ba dire mošomo
o mobotse; sa bona ke xo ikxanthša le xo ipea
xo xobotse.

85. "Mpya ya hlatsa moriting xa e late."

Motho xe a tseba xore o sentše, o no hoxa eka na
a senya selo, 'me ka moso xe a feta fao xape o
ha no bona eka batho ba kamoka ba a tseba ke ba
molato wa xaxwe.

Nx

86. "Naka tsa xo rwešwa xa di kxomarele hlôxô."

Boxosi bya xo xapeletšwa xoba bya bokalatsane xa
bo thuse motho selo.

87. "Nama di tšile 'tau di fedile menô."

Seema se se swana le sa "Maxapu a tšile dit^{dinala} di fedile."

50.

88. "Nama-nkxapêlêts'wa e tla phuma pits'a."

Molato xe o ka ahlolwa ka xo xapêlêts'a ditaba, xo
ke ke xwa laka selô, o tla tliša diphaphang.

89. "Nama re tima mmeši, mong mpaka re ja nayê."

Selô se ripaxantšwexo ka mphaka wa xo adingwa
se ka mpane sa hlaêla, empa mong wa mphaka
yêna o swanetše xo hwêts'a selwana.

90. "Ngwana a llêla nakana ya mokhure sehlang le mo fê."

Ngwana xoba motho e moxolo xe a xanêlêla xo
dira selô, xantši se naxo le kotsi, botko ba mmotša
dikotsi tšeo 'me ba mo lesa a dira ka mo a rataxo.

91. "Ngwana sa llexo o' hwêla thating."

Xe motho a hlôka selô xoba a le bothateng 'me
a se bolêlê, xa xo motho e a tloxo mo hlökômêla.

92. "Ngwana se naxo tataxwê melao o tšea banneng."

Mošimane xe a se na tataxwê o' swanetše xo
hlökômela seo banna ba motšaxo sôna. E tla
ba ke xôna a rutêxa.

93. "Ngwana tadi o tsebya ka serêto."

Motho xe a dirile selô se kxahlišaxo batho
ke ^{botse} motemê bya sôna, ke xôna xe a tla napa
a bolêlwa xabotse, a rêtwa ke batho.

18

357

K34/63⁸⁸

93. "Nōnyana di sa tlokanexo melodi xa e swane."

Mahodu a mabedi se a ka re xo utswa a sekē
a lakana xore a tla fona byang batho, tt ba
keke ba bolēla taba etee. Ba tla fapana ka dipolēlo.

94. "Nōnyana-mphaka-phaka e lewa ko sexodi."

Motho se a ka re ke phakēla xo dira selō mola
batho ba bangwē ba sa dutšē, yena ke yo a
tloxo hlakana le medi-mabe.

95. "Nōnyana-mphaka-phaka e beya le tee."

Mošomo re o ēla xabatse, e seng xore motho a
re mathomong a tsoxa maatla, a tloxa a lapa
ka pela. Mo xo byalo xa xo thušē selō.

96. "Nōnyana ya masala-moraxo dipēkwa di bōna yōna."

Seēma se se swana le sa "kolobē ya māšala-moraxo
mampya a bōna yōna." 18.

97. "Ntšū la kxoši le axēlwa morakō."

Seo se bolēlwaxo ke kxoši se swanetšē xo pheth
phethwa xo se na karabō.

98. "Ntšū la maabane xa le bolaye kdomo."

Nkabe ke nkabe, xa xo thušē selō xo re.
"Nkabe ke dire sé xoba selā."

99. "O se bōnē lenong xo akalala, xo wa fase ke xa lōna."
 Sé seēma ke sa xo kwēra mohumi yo a sentšexo
 thoto ya xaxwê ka bohlaswa. Byate xe a welē fase
 bodiiding xa a sa bōnwa selō.

P.

100. "Phala e rike xa ke ete mokxopa wa re ke ya êta."
 Seēma se se swanthša ^{motho} mo yo a rexo mola a sa
 je kotobê nama ya kolobê, a tloxa a ja tlo/a
 ka makhura a yōnd.
101. "Phatana-plakolwa xa e onalele mohlakodi."
 Lehumo le xo hwētšwa ka xo kalatša, xo utswa
 le xo fora xa le thušē motho selō, le a senyêxa.
102. "Phihlwana ya naxeng xa e na mong."
 Selō xe O se hweditše kxakala naxeng se tšee ke
 sa xaxo. Xe wa se lesa wa re ke tlo se tšea ka mosō,
 O tla hwētša mongwê a se tšere.
103. "Phiō tša tlou xa di pataxangwe."
 Xe O ka šoma mešomō e mebedi ka nako e
 tee O' ke ke wa e kxōna xa botse.
104. "Phini mekōka-me-bedi e pharoxa nōka."
 Motho a keke a šomela marēna a mabedi ka
 nako e tee. O' tla thabiša mongwe a lwanthša
 e mongwê; ke moka ke ntwa!

20

357

K34/63

104. "Phiri ya feta, mamane a timela."

Lehodu xe le ka tsêna matseng a le swanetše xore
xe le tloxa batho ba thômê xo bôna xore sela
ka se sa le xôna; a le se tšere.

105. "Phokô-mo-wela-hodu le mong thšemo e a mo wela."

Motho wa naxa o itšeng xe a sentšê, batho ba
xabô kamoka ba molatong wa xore ke basenyi.

106. "Phoôfôlo ya mereba xa e na letlala."

Xantsi motho wa tšwele le mereba xa a na
maatla. Sa xaxwê ke tšwele tšêla.

107. "Phoôfôlo ya molomo xa e na letlala."

Motho wa xo no bolêla xore yêna a ka dira se
le sela, xa a na se a se kxonaxo, a ka se dira se lô.

108. "Phukubye ya sela moedi o fetoxa mpyana."

Batho ba bantsi, le xe xaxabo ba diila kudu,
ba re xo fihla naxeng tšê dingwê ba itšware
byalo ka xe e ke xaxabô ba ja tšê bose.

109. "Pinyane xe e ra:ping" e kwele tše lxxolo."

Ngwana se a colêla taba e kwele batswadi ba xaxwê
bolêla
ba botê byalo.

110. "Pitša xo faxwa o belaxo."

Mošomô o mongwê le o mongwê o na le ta nakô
ya wôna. Letêla nakô yeo e fihle.

111. "Pitsa ya letlêrê xa e apêe xabedi."

Motho xe a kile a kxopišana le mongwê, mohlâ
ba kxopišanaxo la bobedi ba tla lwa.

112. "Pōpōtēla e sa kwexo e wetšē 'rretheng la mohwiliri."

Motho e a rexo xe a botšwa a se ratê xo kwa
mafêlêlô a xaxwê ke xo wêla kotsing e kxo.

113. "Pudi ya bo-mošimane xa e tswale ka hōlwana."

Modiša yo a dišaxo le tša matsiša xantši o bušša
a fepaxanya bana ba dipudi. Tšabo o di fa bana
ba dithsadi, tša matsiša bana ba diphekwana.

114. "Pudi ya ja leotša e fetêšša tšê dingwê."

Seëma se se swana le sa: "Phokō-mowêla-hodu le
mong thšemo e a mo wêla." 105.

S.

115. "Jākō la hlōka thōbēla ke mojanō."

Naxa xe e ka hlōka kxoši xo kelce xa loka
selō. Batho ba tla hlōšana.

116. "Ja re swalo o bolêlê, hlatse ya molho ke molomo."

Batho ja ba babedi xe ba re ba sepela mongwê
a bōna selo, empa a sekê a bolêla, yola yo mongwê
xe a ka re xo se bōna a tš bolêla, yēna o tla
ba le bohlatse bya more o se bone pele kakobane
o uletšê pele.

22

357

K34/63

117. "Sa tema ke xo boëiêla."

Ke re tla rêta mothe xore o šamile e tla ba re
a dirile mašomo wao xabedi.

118. "Šaxô la moeng le bewa ke mong xae."

Nakô e motha a dulaxo xa mongwê e bale
ka mo ba mo swerexo ka xaxôna.

119. "Se bônê thola boreledi, teng xa yâna xo a baba."

O sekê wa bôna mothe xa apara xabote
bôna e ka o' lakile. Xaxongwê ke mose
mothe e mabe kuêlu.

120. "Sodibana sa pele se belaiša lenyôra."

O sekê wa ithsepiša tša pele o yaxo. Morongo
wa hwêša di sa loka wa tloxa wa thswenyê

121. "Seferô xa se je sengwê."

Seëma se se swana la sa, "La mmamele
le je la mmame." 31

122. "Se laêlê pele o yaxo, laêla moraxo et o tšwaxo."

O sekê wa re xe o êtêla xongwe wa bea
ka nakô ya xore o tla ba o boile. Tša pele
xa o di tsebe.

123. "Salepe xa se itheme."

Mothe a keke a ikabêlêla molato ka nana

123. "Serurubele 0 šika-šika le noka 0 nyakang metse 6 sa nwe."

Se šupa motho wa xo ^{sepela} ~~pele~~ le batho ba xo nwa byala
feela yena a sa nwe.

124. "Setsena ka samoraxo se senya bya sōna bōya.

Motho ye a rexo ga xe a tloxe fele a senya
dilo ka boomo xore ba ^{mo} ~~man~~ rakhe a ye xo
xongwe, xa a tsebe selo. Tša pele di Hare
xo mo šita a se kxōne xo beela moraxo.

125. "Se ya mosata xa se xome."

Xe motho a nthēitše kxomo a lefa melato
kxorong a keke a hlwa a sa e tšea.

T.

126. "Taba di tšwa mahlong."

Xe 0 rata xo phētha taba le motho, mitše
le bolēle le lebēlēšane ka maahlō.

127. "Tau tša hlōka seduta di ^{šitwa ke} ~~šitwa ke~~ nare e hlōša."

Batho xe ba se na kwanō ba ka no šitwa ke
mošamo o motho o tee a ka o phēthaxo a le tee.

128. "Tau xa di adimane mēēnō."

Monna a keke a yo kxopēla lerumō,
thōka ^{xoba} ~~ko~~ se sengwē se byala a monna
yo mongwē.

129. "Thaba ya malope xa e na dikxabane."

Mosadi wa mohlakadi o swanthešwa le thaba ye.

Xa a sana mašeka matsotšong, le dipheta tša

xaxwê tša botse o' di tšotše.

130. "Thêbe' ya sebedu ke leleme."

Xantši batho ba xo tšwafa ba bdêla kudu xore

xôna xe ba bolêla bjalo nako yôna e ya ya:

131. "Thšipa erile ke lebelo, mohlaba wa se ke nabile."

Motho wa xo itira ya maatla, mohla a hwêtsa

~~xe~~ ^{wa} maatla a xo lekana le a xaxwê re mo

êlêtsa ka seema se.

132. "Thšipa e taxa mohlabaeng: wa xabo-yôna."

Motho xe ~~o~~ rata xo mmôna xabotse, Eya

xaxabo. Ke mo a nthaxo mekwa ya xaxwê

kamoka xa yôna.

133. "Thšiwana xa e tšwêšwe hlôkô ya tlou."

Xe xo krêthwa maêtapele modirong, xo keke

xo krêthwa motho e a sa tsebexexo ka selô, xab

~~xe~~ a hlôkaxo kudu.

134. "Thutêla-boxdo e a rôba."

Motho o krôna xo rutêxa xe e se le ngwana.

Mohla a xolaxo xa a keke a ba le krôtêlêlo

ya xo ithuta qilô. Ke moka e ke se krônê selô.

357

K34/63

25

134. "Tladi e boxale e sa tšwa marung."

Motho xe a sa thōma xo dira medirō o' swanetše
xo thōma ka mafolofolo, kaobane o' se na le
maatla a ka kxōnaxo xo šoma kapelanyana.

135. "Tlala e nthšitše noxa moleteng."

Tlala e dira xore motho a ^{dire} seo a boxo a-
sa itukišetša xo se dira.

136. "Tlala la motho xa le bapolwe fase."

Se ke seēma sa xo kxopela kxaxelō xo motho ja
phošeditšwexo
a senyaxe . Xapē ke sa xo phōphētela motho
wa morekiši xore a bušētše thēkō fasenyana.

137. "Tloxa-tloxa e tloxa kxalē; modiša wa kromo o tšwa nayō."

Motho xe a tla tšwēlēla pele mošomeng, o' swanetše
xo thōmana le modiro wa xaxwē xabotse, le xōna
kapela. Xe a šalēla moraxo, xōna tšetse!

138. "Tšā ēta ke tšadi pele di wēla ka leōpē."

Mosadi xa a swanēla xo ba moētapele wa
sethšaba. Xo seng byalo sethšaba seo kamoka
setla wēla molekong.

139. "Tšie e fofa ka mošwangi."

Motho a keke a kxōna xo šoma a sese a
humana tša xo ja.

26

357 W

K34/63

140. "Wa aka mabedi, lengwe le tla fofa."

Motho a keke a kxena xo šômêla marêna a
mabedi ka nakô e tee.

141. "Wa xopola thšukudu e' namêle' sehlarê."

Xe motho a xopola taba ye mpe e ma hlaxetše,
a napê a hlókâmêlê. Mohle'mong e kaba taba
ye byalo e fihlile.

X.

142. "Xabo-lešwêxa rroxopo xa o' ribexwe."

Motho wa lešwêxa xa se xentšî a wêla di'kotsing.

143. "Xaxabî monna ke ma a rôbalaxo borôkô."

Mo motho

Motho a phelaxo ka boiketlê ke xôna xaxabî.

144. "Xe akomêla ka lewa xa se xo wêla."

Leka O. tla no palêlwa. Xe leka ke xa batho.

145. "Xo leka ke xa batho kamoka."

Motho a no leka a palelwe. Xe lokile xe motho a leka.

146. "Xo nyatšê kxošî ke xo hloxa."

Motho xe a sa rate xo dira seo kxošî e'motsaxo,
ke xorcê a rate xo bušwa ke yêna. E ke a tlaxel.

147. "Xo sepele ke xo bôna."

Motho xe a se sepele a keke a ba le tsebî e ntšî.

Se swana le sa: "Soxana le sa etexo le tšea
kxaetsedi.

148 "Xo šupa motho ka monwana xa se xo nwešana meetse."

Xe batho ba rošana ~~xa~~ se xore ba rata xo
phedišana ka khutšo.

149 "Xo xola ke xo bōna."

Motho xe a xola ke xōna a hlakana le
mabothata a lefase, ke xōna a tseba dilo tše
dintši. Thuto le hlaloxanyo ^{di} xola le motho.

150 "Xo ya ka maxōrē xa se xo tšwana."

Xe batho ba kxašana madišong xa se xore
ba ka se hlakanē xapē. Bana ba monna xe
mongwē le mongwē a dira tša xaxwē xa se
xore ba hlōyane.

Diēma ke tšeo. Le wēna nke 0 thūše ka tše 0 di
tsebaxo, re rapē re bolokele Bapedi leleme la xabo bonay
Diēma di šomišwa ka xo fapana. Mohlo'mong 0 ka
hwētša soo diēma tše dingwē di hlalositšwe ka
moxwa o šele, e seng ka mekra o 0 o tsebaxo. Seēma
se tee se ka hlalotšwa ke ^{me}mekxwa e mentši.

DIKA:

1. "Berwa bo fokile."

Ke ile xaxaba ka hwetsa berwa bo fokile kxale.
(ke hweditse a sepetse, kxalê.)

2. "E sa le bošexo."

Monna yo e sa le bošexo. (Xa se a hlalefa)

3. "Ka xo panya xa leihlô."

E ya kua O boya ka xo panya xa leihlô.
(O boya kapela-pela)

4. "Ngwedi wa letopa-nta."

Be be re bōna tsela xabotse ka xare e be e le ka
ngwedi wa letopa-nta. (Ngwedi o' ba o' kxanya ^{kudisa})

5. "Raka le hwetswe ke melebō."

Byale re tla ka ra mmōna ka xobane ^{raka} ngwedi e le
hwetswe ke melebō. (Bathuši ba xaxwē ba mo Hoxdō)

6. "Thsetlo e hwile le melodi."

Xobane o' phedilwe, thsetlo e hwile le melodi.
(Byale xa a sana seo a ke se bolēlaro.)

7. "Xo beta pelo."

Ngwana wa mošimane a beta pelo a lwa le fau
(A ikxapeletsa le xe a be a fswēxa)

8. "Xo bea maano dithseleng."

Mošimane wa lešilo o re mela a dirile maano
a mabotse a hoxa a a bea dithseleng. (A^{bathe} lemosa.)

9. "Xo bethwa ke lefase."

Matome o nyakile mosadi a ba a bethwa ke lefase.
(O bile madimabe a xo xanwa ke banyana)

10. "Xo bina xare."

~~Kot~~ Kotsi e lexo kamo e bintšha motho xare.
(Xo ba molekong o moxolo-xolo.)

11. "Xo bolaya mabêlê."

Pula e na xabotse xomme re tla bolaya mabêlê.
(Re tla buna mabêlê a mantši.)

12. "Xo diša tšê dithšweu."

Mošimane yo le ke le 'mônê xore o' diša tšê dithšweu.
(O a xafa)

13. "Xo dira mesebelele."

Re be re lakane ompa a ntira mesebelele.
(A nthšoma ka phšō ya bokalašane.)

14. "Xo etiša molomo pele."

Xa se a bolêla a i'kropotse; a ne etiša molomo pele.
(Xo bolêla motho a sa i'kropala xabotse.)

15. "Xo êma ka maoto."

Re hlakane le monna wa setswatswa wa xo êma
ka maoto. (Monna o motelale kudu.)

16. "Xo iša kraka dithseleng."

Byale xōna ba išika kraka dithseleng xe ba re ke
ye sekolong. (Ba nkišitše mo ke rataro xo ya xōna.)

17. "Xo iša marokhu mookeng."

O ntlisetsā mabēle mola ke naō; o iša marokhu
mookeng! (Xo iša dilō bentsing bya tsōna.)

18. "Xo hlōka hlōxō."

Ngwanaka o tšene sekōlo krake 'me ka xo hlōka
hlōxō o sa le moraxo. (Xo hlōka byakō bya ^{kapela} xo swana le

19. "Xo hlōka tsēbē."

~~A. 19~~ A ngwana wa xo hlōka tsēbē! O no o se
theletšē xe a botšwa. (Xa a kwe se a se botšwaxo.)

20. "Xo hlanola dinaō."

Xe ba bōna tau e batamela, ba hlanola dinaō.
(Ba thšaba.)

21. "Xo hlōka la xaxo."

O no roxa ba o itseba xore o hlōka la xaxo.
(Xa o na maatla a xo lwa.)

22. "Xo hlwaya tsêbê."

Hlwaya tsêbê (O tsebe xo kwa seo ke se bolêlaxo.
(Theelêtsa xabotse.)

23. "Xo hwa ka mothe."

Ngwanenyana yola ke hwa ka yêna.
(Ke mo rata kudu.)

24. "Xo jêla nkong."

Mošimane wa xo jêla nkong o šala a sa ja ke
bangwê ba butêla diruo. (wa xo se je kapele)

25. "Xo jêla thokô."

Motho wa xo jêla thokô xa a ke a ja sejô sa
xa mengwê. (Motho wa xo šia xo ja pele ka batho.)

26. "Xo lala le tlala."

Mehlang ya tlala bathe ba lala nayô ba mpane ba
apea xosasa feêla. (Xo se apee boxôbê mantšiboa.)

27. "Xo latsa medimo."

Somêla papaxo xabotse (O tlô O latsê medimo.
(O seke wa kxopiša bakxalabyê.)

28. "Xo lwa ntwá moxôlô."

Ke hweditšê ba sa tola xo sola; yêna a sa lwa
ntwa moxôlô. (O be a sa ja.)

22. "Xo hlwaya tsêbê."

Hlwaya tsêbê (O tsebe xo kwa seo ke se bolêlaxo.
(Theelêtsa xabotse.)

23. "Xo hwa ka motho."

Ngwanenyana yola ke hwa ka yêna.
(Ke mo rata kudu.)

24. "Xo jêla nkong."

Mošimane wa xo jêla nkong o šala a sa ja ke
bangwê ba butêla diruo. (wa xo se je kapele)

25. "Xo jêla thokô."

Motho wa xo jêla thokô xa a ke a ja sefô sa
xa mongwê. (Motho wa xo šia xo ja pele ka batho.)

26. "Xo lala le tlala."

Mehlang ya tlala batho ba lala nayô ba mpane ba
apea xosasa feêla. (Xo se apee boxôbê mantšiboa.)

27. "Xo latša medimo."

Somêla papaxo xabotse (O tlô) (O latšê medimo.
(O seke wa kxopiša bakxalabyê.)

28. "Xo lwa ntwá moxôlô."

Ke hweditšê ba sa tola xo sola; yêna a sa lwan
ntwá moxôlô. (O be a sa ja.)

29. "Xo letsā sekhwama."

Mošimane o šomile me o letsā sekhwama e le ruri! (O na le thšēlētē e ntši kudu.)

30. "Xo bela madi."

Batho ba kamoka ba nthloile xobane ka nnete ke betšē madi. (Ke roxakilwe, ke madi-mabe byang!)

31. "Xo metsā boxwele."

O seke wa metsā taba boxwele O sa hlakhurana. (Xopola O Hē O bolēlē botse.)

32. "Xo nthšā letšema."

Pula xe e ka na batho ba tla napa ba nthšā letšema. (Ba tla thoma xo lema.)

33. "Xo nthšā moši ka lengōpē."

Ke mmethile kudu, a leka xo se llē, mafelelong a ba a nthšā moši ka lengōpē. (A Haba makxosi a llā)

34. "Xo nwa meetse ka lenaka."

Ngwanešū o tšerwe ke monna wa sehloxo, me o nwa meetse ka lenaka. (O a hlaka!)

35. "Xo noka taba ka letswai."

Motho wa ^{xo} ni kxōna xo anēxa ditaba, o noka taba ka letswai. (O dira taba xore e be bosa.)

36. "Xo nyala ka mafiša."

U a swaswa; O nyala ka mafiša. (O botela maaka)

37. "Xo pōnya xa leihlo."

Sepela moka U boyē ka xo pōnya xa leihlo.

(O boyē kapela-pela.)

38. "Xo raxa modulo ka dinaō."

Lesang a raxe modulo ka dinaō; ke kxalē felō

a xo dutšē. (Xo kxanya bakeng sa modulo a maxolo.)

39. "Xo taxwa ke kxoxo."

U ngwana yo o taxilwe ke kxoxo ka banna.

(ke lešilo.)

40. "Xo ruta mphšē lebelō."

U ruta ngwana yo xo utswa o ntse o mmōna xore

o a utšwa. (O ruta motho selō seo a se kxōnaxo.)

41. "Xo rwala kxwara."

Kxwara ye e rwelwexo ke nna ya xe batho ba

nkropela ditlōrō xa e pele. (mošomo o lapisaxo ^{kamella} wa)

42. "Xo setla pelō."

U mmethile ka mokxwa wa xo setla pelō.

(Xo thēlētšā pelō. Xo kwiša bohloko pelong.)

34

357

K34/63

43. "Xo sêxêla kobong."

O re a bônana ke le bohlokong a itira e keng o
kwa bohloko & sere o sexela kobong.

(O itira wa kwaxo bohloko a sa bo kwe.)

44. "Xo šiba nta ka lexai."

Xobane o a diila ruri o šiba nta ka lexai.

(Xo diila la mahlômola)

45. "Xo swara molomo."

Ke ile ke sa bolêla a nthswara molomo ka xo
bolêla tša mahlômola a xaxwê. (A bolêla ke sa bolêla)

46. "Xo hotša pudubudu ka letsoku."

Xo ruta ngwana xo lla ke xo hotša pudubudu ka
letsoku. (Xo ruta motho selo seo a se kônaxo kudu)

47. "Xo tsêna xanong."

Ka re ke sa re ke a bolêla a ka a šetše a ntsene
xanong. (A bolêla le nna ka nakō e tee.)

48. "Xo tšea dikxang."

Banna, a re tseeng dikxang ka 'taba tsa ntwa.

(A re boleleng madireng a ntwa.)

49. "Xo tsêna ka morabeng."

Theelêtsang tse di bolêlwaxo ke ngwana yo ka
nna xobane o ntsene ka morabeng.

357

K34/63

35

(O ntlwaetsé leo a šitwang le ko nhlômpa)
50. "Xo xanwa ke sejo."

Mošimane yô' o' xanwa ke byalwa; kamehla
xe a nwa byalwa o' lwa le bakxalabye.
(O re xo nwa a phele xampe.)

Le rona fa ke sa Xo kropela, moxolwane, xore
nke o' thuse ka dika tšeo o' di tsebaxo. Setšaba sa
Bapedi se tla xo leboxa. Baswana ba re: "Ngwana
wa tadi o' tsebya ka sereto."

36

357

K34/63

Mantsu a a somiswa ka mokwa o papanaxo
le hlathollō ya ona.

1. "Xo apara."

Motome o apara. (O na le dikobō tšē di botse.)

2. "Xo apolela."

Nke o nkapolele borokxo. (Nhlaxaletšē borokxo.)

3. "Xo bešeletsä."

Nke le mpošeletseng. (Nke le nthušē ka dikxong.)

4. "Xo bitswa."

Mokxalabye yola a biditšwe. (Mokxalabye yola o hwile.)

5. "Xo dutla."

Motho yo o a dutla. (Xa a boloke selo)

6. "Xo fēhla."

Ngwana yo o a fēhla. (O' nyaka kotsi fēla)

7. "Xo fihla (mohu)

Pakwē re mo fihlile maabane. (Re mo epetšē.)

8. "Xo boloka (mohu)

Mohu yo re tla mmoloka xosasa. (Re tla mo epēla)

9. "Xo hladiēla."

Nke le nhladieleng. (Nke le nthušeng ka meetse.)

10. "Xo hlōkēxala."

Mosadi wa xaxwē o' hloketse. (Xa a sa phela.)

11. "Xo inamiša."

O dišitšē mabēlē, ba mo inamiša. (Ba mmētha.)

12. "Xo ipōna."

Ngwana yo o a ipōna. (O a ikxokxomoša)

13. "Xo ithata."

A ngwanenyana wa xo ithata batho! (Xa a rote ^{xo ba le} dithšila.)

14. "Xo ja"

Makola a ja batho. (A rekišētsā ka bokalatsāne.)

15. "Xo ja"

Monna yo o' a ja ruri! (O ja kudu.)

16. "Xo kata."

Mešimane yo a ka kata batho. (A ka robala motho ka sweke.)

17. "Xo khora."

Rangwane o a khora, ke sekhori. (Ke mohumi.)

18. "Xo lotšētsā."

Nke le ntoišētseng. (Nke le nthušeng ka bupi.)

19. "Xo nabiša."

Monna yola o' tšo nabišwa mošatē. (O' tšo bēthwa mošatē.)

20. "Xo nwa."

Ngwana yda o nwa a sa le yo monyane. (O' nwa byalwa.)

38
357

K34/63

21. "Xo patlamiša."

Xe O roxa batho. O tla patlamišwa. (O tla bethwa mošatè)

22. "Xo kxeixa."

Mošadi yo' o' a kxeixa. (O a roxana.)

23. "Xo hlahlélèla."

Monna, nke O ntlahlélélè. (Nke O nthasè ka motsoko.)

24. "Xo senyèxa."

Rangwaka o' senyexile ngòxòla. (O hwile.)

25. "Xo senyèxa."

Ngwana yo o' senyexile. (O na le mekwa e mebe.)

26. "Xo thšèla."

Banna ba ya xo thšèla xosasa. (Ba ya xo lefa "opgaaf")

27. "Xo timèla."

Ngwana'xè o' timetšè maabane. (O hwile maabane.)

28. "Xo thumašètša."

Nke O nthumašètšè. (Nke O mphè mollò wa xo fola.)

29. "Xo tsaroxa."

Mošimane wa sekxowa o a tsaroxa. (O a hlalefa.)

30. "Xo tšea."

Monna, O a tseba xa se ka tšea. (Xa ke na
mosadi)

357

K34/63

39 *

Mongwadi ke

A. S. Letsolo,

Spitzkop School,

P.O. Veekraal,

Pietersburg.

ends
357